

6. Savremene migracije u interdisciplinarnom ključu

Savremene migracije su jedno od velikih područja istraživanja, novih interpretacija i političkih akcija, u kome se praktikuju intersektoralnih pristupi, i gde se, takođe, na jedinstven i, pokazalo se, veoma plodan način, povezuju različiti teorijski i raznoliki metodski, kvantitativni i kvalitativni pristupi. Savremena, postmoderna filozofija, poroznost granica između nauka i naučnih disciplina, otvorenost ka preipitivanju prethodno etabliranih, velikih teorija, napuštanje evropocentrizma, evolucionizma i pozitivizma, snažan upliv rodni studija, omogućili su da se više pažnje posveti životnim sudbinama i prilikama pojedinaca - migranata u različitim prostorima i vremenima, polazeći ne samo od njihove pripadnosti različitim društvenim grupama, rodovima, već i uzimajući u obzir i druge razlike (rasne, etničke, kulturne, konfesionalne, geografske, rezidencijalne, istorijske, kulturne, i tsl). U tom smislu recimo savremene rodne migracione studije su nadišle binarni, opozitni diskurs polno rodni atributa i namesto njega ustanovile nove koncepte identiteta povezanih sa rodom kao performativnim, relacijskim konceptom, koji se gradi u jednom dužem procesu trajanja i kretanja napred - nazad (ka destinaciji i nazad ka zemlji porekla), gde se žene danas sve više pojavljuju kao ključni akteri ili promoteri mobilnosti, porodičnih strategija podizanja kvaliteta življenja, socijalne promocije svoga domaćinstva, posebno dece i mladih, itd., (Pešić, 2010, Antić-Gaber, 2011).

Migraciona kretanja su oduvek predstavljala veliki naučni izazov, kako za demografe, tako i za ekonomiste, geografe, sociologe, antropologe, psihologe i druge stručno naučne poslenike. Njih je oduvek bilo teško proučavati i analizirati. Čak i danas, kada su nam na raspoloženju veoma sofisticirani empirijski i naučni metodi prikupljanja, obrade i tumačenja podataka, kao i vrhunska informaciona tehnologija i dalje nam, recimo, nedostaju validni, sistematični i objektivni izvori podataka o migrantima, njihovim osobinama, motivima, svakodnevnom životu u zemlji ili regionu destinacije, posebno kada je reč o tzv spoljnim ili internacionalnim migracijama, tj izvan granica zemlje porekla. U Srbiji se, recimo, oseća nedostatak pouzdane statistike, ne samo kada je reč o spoljnim, već i o unutrašnjim migracijama. Drugo, veoma je teško sagledati i proučiti motive ili razloge pokretanja pojedinaca i društvenih grupa, odnosno proniknuti

u različite uzroke migracija, što se smatra pravim interdisciplinarnim naučnim izazovom, jer se tu prepliću saznanja sociologije, ekonomije, geografije, prava, psihologije, politikologije, pa čak i književne teorije (analiza diskursa migranata). Zatim, migracije su do 1980-tih i 1990-tih godina uglavnom bili procesi „dugog trajanja”, tj lica su se trajno iseljavala iz mesta rođenja i nastanjivala na novoj teritoriji (mestu novog rada i života). U tu svrhu su se pokretali tzv *migracioni lanci*. Oni podrazumevaju da obično prvi doseljenici, posle izvesnog vremena, dovode svoje porodice, prijatelje, susede, grupe sunarodnika iz sela itd, te se tako ova kretanja nastavljaju kroz vreme i često obuhvataju i više generacija, društvenih slojeva, etnonacionalnih grupa, muškaraca, a kako vidimo i sve više žena, posebno ka Zapadu. Danas se sve više govori o socijalnom kapitalu migranata koji prevalizazi barijere koje imigrantima postavljaju zemlje destinacije, a koji omogućavaju nesmetani protok ljudi i njihovih srodnika, brzi ulazak na tržišta rada (bilo zvaničnog, crnog ili sivog), uklapanje u novu sredinu, njen jezik, kulturne običaje, mentalitet.

Ranije su (radne) migracije bile masovnije i konačna kretanja i naseljavanja vezana za fluktuacije na tržištu rada (unutar i izvan granica zemlje), a danas, u eri ekonomske globalizacije i manje sigurnih radnih ugovora i pozicija na tržištu rada, specifičnosti kretanja finansijskog kapitala, i sl., radne migracije su postale *selektivne, privremene i veoma diverzifikovane*. Prvo, njihovo trajanje više nije definitivno tj. ono nije jasno niti vremenski niti prostorno (geografski) omeđeno, a pojavili su se i novi vidovi tzv *cirkularnih* ili *povratnih* kretanja, povezanih sa uslovima na tržištima rada i ekonomskim stanjem u zemljama destinacije, ali i porekla. Zato se danas umesto starog pojma migracije sve više upotrebljava *mobilnost*, koji podrazumeva privremenost, koja se može razumeti i kao povećanje lične slobode i „otvorenu budućnost“, dakle emancipaciju pojedinca i društvenih grupa. Nama se, međutim, čini da se tu više pledira na ideologiju širenja korporacijskog kapitalizma, nego na brigu za popravljjanje svakodnevnih uslova življenja običnih ljudi, koji se, sasvim suprotno, stalno iznova moraju adaptirati na izmenjene prilike koje nameće globalizacija i internacionalizacija. Tako, usled zahteva radnog mesta, neki se pojedinci premeštaju sa celom porodicom (re-alokacija), dok se drugi odlučuju da im partner, tj porodica ostane kod kuće, a oni odlaze na drugo mesto i vraćaju se kući povremeno (*recurring*), tj., ili u toku istoga dana (*commuters*),

(prevaljujući 50tak i više kilometara u oba smera), ili vikendom (*shuttlers*), dok su treći odsutni veliki deo vremena (prosečno po 60 noći godišnje – *overnighters*), (Schneider N. F., and B. Collet, eds, 2010).

Novi pojam *transnacionalnih populacija* povezuje se sa savremenim, internacionalnim migracijama u eri globalizacije i novim, optimističnim pogledom na dijasporu koja poseduje značajan ekonomski, socijalni i kulturni kapital, koji svi zajedno za zemlje porekla mogu imati i veći uticaj, nego direktne strane investicije, međunarodni fondovi, pomoć nerazvijenima i tsl. Pod *globalizacijom* se podrazumevaju veoma ubrzane tehnološke i socijalne promene s kraja 20. veka i na prelazu u 21. vek, koje se prenose izvan granica nacionalnih država, a zahvataju sve oblasti življenja, od ekonomije preko politike, kulture, ideja, socijalnih veza. Ipak, dosadašnja iskustva pokazuju da je u eri globalizacije intenzivnije kretanje roba, kapitala i usluga, a manje je slobodan protok ljudi, tj kretanje ljudi nailazi na veće barijere (političke, ekonomske, kulturne, psihološke itd). Međutim, činjenica je da se kretanje ljudi u doba poznog kapitalizma odvija u transnacionalnim okvirima *međunarodne zajednice*, jer su migranti prisutni u najmanje dve, a nekad i više društava, oni su i „tu i tamo“, tj cirkulišu od zemlje porekla ka zemlji prijema, pa i u nekoj trećoj, gde odlaze zbog obavljanja poslova, pružanja usluga, itd. Na taj način se formiraju tzv., *imaginarne zajednice* imigranata, tj., te osobe stiču nove identitete, jer pripadaju i svom društvu i nekoj drugoj zajednici, održavajuju veze na velikim distancama, odnosno stalno su u pokretu (Levitt, P., and N. Glick Schiller, 2004, Wimmer and Glick Shiller, 2002, Glick Shiller et al, 1995).

U savremenim migracijama sve je veći udeo žena. Tu su u pitanju dve stvari. Prvo, reč je o tome da su one (statistički) vidljivije nego što su bile ranije (kada su registrovani pre svega muškarci, a žene-deca su bili u grupi onih koji ih prate), (Morokvašić, 2010). Drugo, žene su danas dospele u fokus naučnog interesovanja, pre svega zahvaljujući približavanju feminističkih, odnosno rodni i migracionih studija, kako smatra Morokvašićeva. Bilo kako bilo, žene iz raznih krajeva sveta (70% Filipinki, više od 50% Ukrajinki, Rumunki i drugih), zatim, žene raznih sociodemografskih, ekonomskih, etnonacionalnih i drugih obeležja, danas se mnogo češće same odlučuju na

ovako krupne korake, nezavisno od muškarca/partnera, tj tradicionalnih razloga (porodične unifikacije, azila, izbeglištva i sl)¹.

U uslovima izraženog starenja stanovništva i širenja obrazovanja i zapošljavanja žena u industrijalizovanim zemljama, što je praćeno akutnim problemima usklađivanja rada i porodice, nastala je velika potreba za domaćim ili pomažućim članovima u domaćinstvu („care work“). Tu potrebu za radnom snagom, kada je reč o razvijenim zemljama, popunjavaju strankinje, imigrantkinje, često iz udaljenih delova planete (Okeanija, Afrika, Azija). One zbrinjavaju decu, stare, bolesne i obavljaju ostale poslove u domaćinstvu, žena srednje i više klase (slučaj Filipinki u SAD-u i širom Zapada). Taj novi trend sve većeg učešća žena u migracijama, posebno internacionalnim, i to u pravcu Evrope, Severne Amerike, Japana, Australije i Novog Zelanda, povezuje se sa *feminizacijom migracija* (Castels i Miller, 1993, Avramov, 2009, Morokvašić, 2010, Pešić, 2010, Antić-Gaber, 2011). Povećanje učešća žena u (i)migracijama, posebno pripadnica visokoobrazovane radne snage, svakako da doprinosi pojačanju rodne ravnopravnosti, odnosno osnaživanju žena, podršci ekonomskoj samostalnosti i izvlačenju iz defanzivne pozicije žene u odnosu na muškarca, tj porodicu i širu srodničku grupu, mada slučaj Filipinki, kao i mnogih migrantkinja iz bivšeg SSSR-a i drugih zemalja u tranziciji (Ruskinje, Poljakinje, Ukrajinke, Moldavke, itd) pokazuje i negativne efekte (dekvalifikacija, degradacija socijalnog statusa, otuđivanje od lokalne zajednice i porodice, „brain drain“, problem „iskorenjenosti“ iz zavičaja uz nedovoljnu integraciju u novu sredinu, odsustvo civilnih prava, političkih sloboda, marginalizacija i socijalno isključivanje ili ispadanje iz društva, itd). Osim toga, nažalost, žene nalaze najviše posla, osim u domaćem radu, i u industriji zabave i u prostituciji (Morokvašić, 2010), a integracija u društvo domaćina je veoma otežana, ograničena i tegobna (Korać, Avramov, 2009).

No, da pogledamo ukratko kako je tekao istorijat (radnih) migracija².

¹ Naravno, ovde izuzimamo žrtve trgovine ljudima, gde dominiraju žene i deca. Mislimo prevashodno na voljne, svesne i racionalno pokrenute migracije.

² Ovde se pre svega bavimo radnim ili dobrovoljnim migracijama, mada one, kako vidimo iz prethodnih odeljaka, nikada nisu jednodimenzionalne, naimе uvek se u odluci o preseljavanju ili mobilnosti udružuje više razloga ili uzroka. Obrnuto, kod uslovno rečeno, drugog tipa, humanitarnih migracija (izbeglica, raseljenih, pa i azilanata) koje su, opet uslovno rečeno, nevoljno izmeštanje ljudi i čitavih porodica, pokazuje se da oni teže da se nastanjuju i ponovo grade svoj dom u zemljama u kojima je viši životni standard, gde su bolje mogućnosti zaposlenja, ili tranzita ka razvijenim ekonomijama, itd. O prisilnim

6.1. Kratak istorijat migracija

U istoriji modernih međunarodnih (radnih) migracija autori izdvajaju 4 bitna perioda (Massey, 2003, Haas, 2009):

1) *Period merkantilnog kapitalizma* – ili prvi period ekonomske globalizacije, u vremenu od 1500.-1800. (slika 2). To je bila era evropske kolonizacije, odnosno, intenzivnog naseljavanja Evropljana u obe Amerike, Afriku, Aziju i Okeaniju. Reč je o migraciji radne snage ka poljoprivrednim područjima, ka plantažama kaučuka, pšenice i sl, radi proizvodnje sirovih materijala, koji su se potom dopremali u Evropu. Ti evropski emigranti regrutovali su se iz četiri osnovne društvene grupe: nižih slojeva, najamnih radnika u poljoprivredi, ali i preduzetnika, administracije i kažnjenika/osuđenika. Ovo je i period masovne kolonizacije Afrikanaca, kada je preko 10 miliona crnih Afrikanaca naseljeno u Ameriku, kao crno roblje. Oni su zajedno sa imigrantima iz Evrope značajno izmenili i rasnu, ali i etničku kompoziciju Novog sveta, potiskujući domorodačko, indijansko stanovništvo.

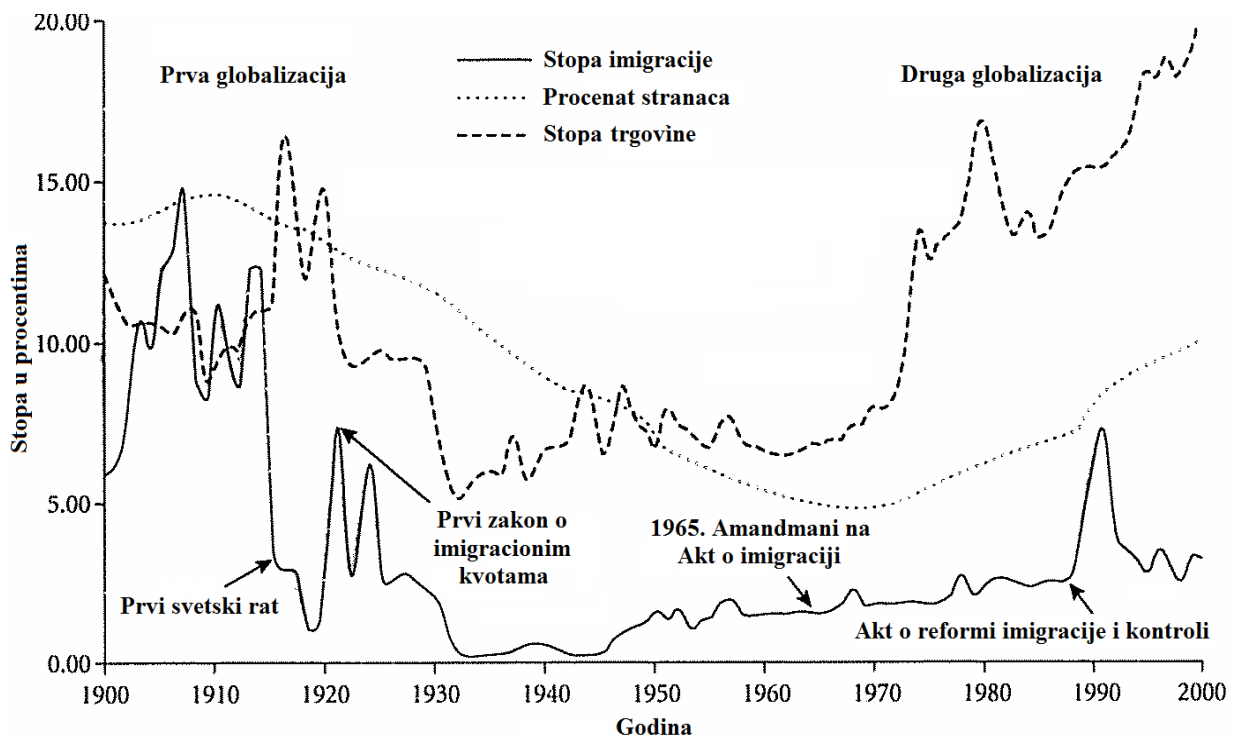
2) *Period industrijskog kapitalizma* u Evropi (1800. – 1929.). Nastavljena je imigracija ka kolonijama u Novom svetu, a specifičnost je u tome što je emigriralo stanovništvo iz zemalja snažnog ekonomskog razvoja. Oko 48 miliona emigranata je tada napustilo Evropu, što je činilo 12% stanovništva na prelazu u XX vek (Massey, 2003). Tako je emigracija odigrala značajnu ulogu u ekonomskoj, socijalnoj, demografskoj transformaciji Evrope u 19. i 20. veku, omogućavajući ublažavanje populacionog pritiska izazvanog demografskom eksplozijom, kao i modernizacijom društva (de-ruralizacijom) u uslovima tranzicije mortaliteta i nataliteta sa viših na niže nivoe, dakle u vreme (prve) demografske tranzicije.

Period 1800.-1929. tretira se ujedno i kao prvi, pravi period ekonomske globalizacije, tj masovnog protoka roba, sirovina, kapitala i ljudi između Evrope, obe

migracijama videti *Studije o izbeglištvu I i II*, Milenković, I (ur.), u izdanju Grupe 484, zatim druge publikacijama na sajtu www.grupa484.org.rs. Prisilnim migrantima i njihovom integracijom se bavi i Maja Korac (2003, 2009). Videti i S. Castels (2003), najzad o nešim izbeglicama iz ratova 1990tih uključujući i bombardovanje 1999, dakle o izbeglicama iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, i interno raseljenim licima sa Kosova i iz Metohije, pogledati i moje tekstove: Bobić, M (2010b, 2010, 2009).

Amerike, Azije i Pacifika. SAD su absorbivale 60% Evropljana, dok je 25% otišlo u: Argentinu, Australiju, Kanadu i Novi Zeland³.

U toku Prvog svetskog rata, nastupa, logično, pad migracionih kretanja, a onda i njihovo ponovno oživljavanje 1920-tih, doduše izvan Evrope. Strujanja ljudi idu od južne ka severnoj Americi i ka Kanadi. Tada se uvode prva ograničenja migracija, preko uvođenja kvota, pasoških kontrola, nastupa era nacionalizama, šovinizama, uvodi se restrikcija trgovine, stranih ulaganja, itd. SADsu prve uvele imigracione kvote 1921., Nemačka zabranjuje masovan ulazak stranaca posle Prvog svetskog rata, a zatim to radi i Italija 1927. godine (slika 1)

Slika 1. Godišnje stope trgovine i imigracije, 1900-2000

Izvor: Massey and Taylor (2004 :377)

³ Istovremeno masovne migracije stanovništva događaju se i u drugim delovima sveta, Aziji, Pacifiku (McKeown, A, 2004). U periodu 1846.-1940., oko 55-58 miliona imigranata je otišlo u severnu i južnu Ameriku (najviše Evropljana, a potom nešto manje iz Indije, Kine, Japana i Afrike). Oko 48-52 miliona je migriralo u jugoistočnu Aziju, regiju oko Indijskog Okeana i Južnog Pacifika, a populacija je bila poreklom iz Indije i južne Kine. Oko 46 - 51 miliona ljudi otišlo je u: Mandžuriju, Sibir, centralnu Aziju i Japan. Poreklo ovih migranata je bilo iz severoistočne Azije i Rusije.

Slika 1. pokazuje opadanje protoka ljudi tokom druge globalizacije u SAD-u, putem uvođenja zakona o kvotama, imigracionih akata i reformi i kontroli imigracije (IRCA - *Immigration Reform Control Act*, 1986.). Kao što se iz priloženog vidi, u periodu prve globalizacije, sve do 1914., nije bilo ograničavanja slobode kretanja, pa je tada useljavanje bilo daleko masovnije. U celom periodu međutim, očigledno je da je trgovina bila znatno intenzivnija i da je premašivala mobilnost ljudi. I danas razvijene zemlje, ne samo SAD, već i Kanada, Japan, zemlje Evropske Unije i Australija teže da svoje granice učine što poroznijima kada je reč o prometu dobara, kapitala, usluga, zemlje, sirovina, informacija, ali i da ograniče internacionalne migracije.

3) *Sa kulminacijom Velike depresije 1929., i tokom 1930-tih godina*, registruje se, novi talas pada migracijskih kretanja, izuzev intenzivnijih kretanja povratnika, izbeglica u SSSR-u, azilanata kao i raseljenog stanovništva, čime je, dakle, Evropa obeležena prisilnim emigracijama, kao posledica ratnih dešavanja.

U periodu prve tri decenije dvadesetog veka i u SAD-u se registruje pad imigracije, od 621 hiljade na 53 hiljade imigranata (up: sliku 1).

4) *Period postindustrijskog kapitalizma*, od sredine 1960-tih godina, kada dolazi do velike promene u odnosu na prethodni, period posle Prvog svetskog rata, ali i međuratni period. Migracije poprimaju ponovo svetske ili globalizujuće tendencije, one nisu samo karakteristika Evropljana, već se u njih uključuje ceo svet, pa neki autori govore o sadašnjem vremenu kao *dobu (masovnih) migracija* (Castels and Miller, 1993, Hatton, T.J., and J.G. Williamson, 1998, Massey and Douglas, 2004), dok drugi autori upozoravaju da je samo 3% svetske populacije migrantsko, te da je reč više o ideologiji globalizacije, kojoj je migracija pogonska snaga, nego o stvarno otvorenim granicama i društvima (Morokvašić, ibidem, i drugi)⁴.

Savremeni emigranti potiču pretežno iz Trećeg sveta, putuju od manje razvijenih ka razvijenim, generalno od juga ka severu i istoka ka zapadu, iz zemalja na početku industrijalizacije ka visokoindustrijalizovanim, gusto naseljenim. Zahvaljujući

⁴ Massey i Douglas tvrde da, ako bismo sve imigrante 2000. godine (tj. ljude koji žive izvan zemlje svoga rođenja ili porekla, iz celog sveta smestili u jednu državu, ona bi bila šesta po veličini na svetu, sa 160 miliona ljudi, čak veća od Japana, Ruske Federacije, Pakistana (Massey and Douglas, 2004:1). Populacija migranata je, po njima, rasla veoma ubrzano, posebno u novije vreme. Od 1985-1990, po stopi od 2,8 miliona godišnje, preko 4 miliona od 1990-1997, dok je u periodu 1965-1975 svetska imigrantska populacija rasla 0,8 miliona godišnje.

intenzivnom doseljavanju, razvijaju se tzv., globalni gradovi (Njujork, Pariz, London, Milano, Tokijo, Sidnej i dr), u kojima se koncentriše finansijska, dakle, ekonomska i politička moć, *high tech* proizvodnja, koji su i centri medija, kapitala, čitave planete. U njima vrh socijalne lestvice zauzimaju vrhunski menadžeri, političari, administracija, biznismeni, inženjeri, advokati, lekari i drugi (među kojima ima i odabranih iz kruga imigranata kao i domaće populacije), ali rubni delovi socijalne lestvice rezervisani su isključivo za nekvalifikovanu radnu snagu iz korpusa imigranata (vozači u javnom prevozu, baštovani, kelneri, hotelska poslug, pružaoci ličnih usluga, nege itd). Desila se, dakle, krupna promena ne samo u prirodi, već i u tipu migracija u odnosu na vreme s početka i tokom 19. veka kada su, pretežno, Evropljani odlazili u manje razvijena područja i na kontinente. Nasuprot tome, 1960-tih godina, emigranti su pretežno poreklom iz Afrike, Azije, Latinske Amerike. Oni dolaze na Zapad, u razvijene zemlje Evrope, Severne Amerike i Okeanije. Središte imigracije su: Nemačka, Francuska, Belgija, Švajcarska, Švedska, Holandija, i tada nastaju poznate “gastarbajterske migracije” (Grci, Turci, Jugosloveni u Evropi)

Sedamdesete godine prošlog stoleća poznate su po tome što su tradicionalne zemlje emigracije sa juga Evrope kao što su: Italija, Španija, Portugalija, postale imigraciona područja, pre svega, kao posledica urušavanja komandno planske privrede, tj socijalizma, odnosno otvaranja granica trećine, do tada zatvorenih zemalja istočnog bloka. S jedne strane imigranti, kao što smo napred rekli, potiču upravo iz novostvorenih, nezavisnih država centralne i istočne Evrope i bivših sovjetskih republika. No, osim njih, stižu u velikim brojevima i stanovnici severa Afrika (područje Mediterana), ali i populacija Srednjeg Istoka. Danas su najveća područja migracionih strujanja u zemljama OECD-a - Mediteran i Meksički zaliv, gde struje idu od južne i centralne ka severnoj Americi, odnosno od Afrike ka Italiji i dalje (McDonald, Macura and Haug, eds, 2005).

Tabela 1., pokazuje upravo tu drugačiju sliku međunarodnih migracija iz vremena 1960.-1995. u odnosu na ranije periode (Zlotnik, 1999, Massey 2003). Vidi se da su u novije vreme zemlje prijema delom „stare“: SAD, Kanada i Australija, ali i evropske, ranije emigraciona područja (Nemačka, Francuska, bivši SSSR), (Massey, ibidem). Potom, posle skoka cene nafte i zemlje Persijskog Zaliva postaju privlačne destinacije kao recimo Saudijska Arabija. Reč je o državama koje su manje razvijene, ali koje

poseduju ogroman kapital, pa tako privlače kvalifikovanu i visokoobrazovanu radnu snagu.

Tabela 1. Zemlje sa najvišim nivoima i stopama međunarodne imigracije, 1960.-1995. (u hiljadama)		
Zemlja ili region	Neto brojevi migranata	Neto migraciona stopa
Najveći nivoi imigracije		
SAD	19,837	0.25
Nemačka	7,725	0.29
Kanada	3,999	0.48
Saudi Arabija	3,668	0.94
Francuska	3,459	0.19
Indija	3,148	0.01
Bivši SSSR	3,097	0.03
Australija	2,911	0.61
Najveće stope imigracije		
Ujedinjeni Arapski Emirati	1,379	3.42
Katar	327	3.15
Džibuti	227	2.31
Zapadna Sahara	109	2.23
Makau	114	1.08
Saudi Arabija	3,688	0.94
Gambija	235	0.92

Izvor: Massey (2003: 37)

Sledeća, tabela 2., takođe nam pokazuje da su se i zemlje emisije migranata promenile, kako u apsolutnim, tako i u relativnim pokazateljima. Očigledno je da su zemlje u razvoju na čelu ove liste, dakle Meksiko, Avganistan, Bangladeš, Filipini, Pakistan. Emigranti, međutim, ne potiču iz najsiriromašnijih zemalja, kao ni iz onih koji imaju najveće demografske pritiske. Ako ostavimo po strani ratove i političke

nestabilnosti (Ruanda i Liberija u Africi, Liban na Bliskom istoku), emigranti zapravo najviše potiču iz zemalja koje se ubrzano razvijaju i time se uključuju u globalne tokove ekonomije, trgovine, politike (Massey, 2003).

Tabela 2. Zemlje sa najvišim nivoima i stopama međunarodne emigracije, 1960.-1995. (u hiljadama)		
Zemlja ili region	Neto brojevi migranata	Neto migraciona stopa
Najviši nivoi emigracije		
Meksiko	-6,733	-0.30
Afganistan	-4,161	-0.78
Bangladeš	-3,863	-0.13
Filipini	-3,684	-0.22
Pakistan	-3,271	-0.10
Kina	-2,190	-0.01
Vijetnam	-2,175	-0.11
Kolumbija	-1,860	-0.21
Najveće stope emigracije		
Samoa	-92	-1.90
Surinam	-182	-1.45
Gvajana	-316	-1.29
Ruanda	-1,750	-1.26
Liberija	-646	-1.17
Jamajka	-774	-1.08
Lebanon	-857	-1.01
Kejp Verde	-84	-0.82

Izvor: Massey 2003:38

Najzad, nekoliko reči o savremenim migracijama krajem 20. i početkom 21. veka. Krajem 1980-tih, kao što smo rekli, osnovni političko-istorijski događaj bio je u znaku rušenja Berlinskog zida, zatim završetka ere hladnog rata i uspostavljanje unipolarnog

sveta, uz dominaciju jedne supersile, kao i jačanje neoliberalnog, imperijalnog kapitalizma, koja je označila jasnu demarkacionu liniju zemalja (kapitalističkog) centra, i (polu)periferije. Rušenje socijalizma, raspad istočnog bloka, uvođenje tržišne ekonomije, liberalne demokratije i otvaranje granica nekadašnjih zemalja komunizma, ali i socijalna i ekonomska transformacija Kine, kao što smo napred rekli, sve je to omogućilo „skidanje gvozdene zavese“ i otvaranje šanse za mobilnost čitavoj trećini svetske populacije. Time je nastupila najnovija ili druga era globalizacije, podstaknuta ekstenzivnim razvojem međunarodne trgovine, intenziviranjem protoka kapitala, usluga, roba, ljudi, informacija, a omogućena neviđenim tehnološkim razvojem, uključujući i brze i efikasne komunikacije.

Neki podaci svedoče (McKoewn, 2004) da se u EU tokom 1990-tih godišnje useljava oko 1.2 miliona legalnih i oko 400 - 500 hiljada ilegalnih imigranata, a u SAD-u oko 860 hiljada legalnih i oko 300 hiljada ilegalnih. Oko milion imigranata se godišnje useljava u: Kanadu, Australiju i Novi Zeland.

Početak 21. veka obeležava razvoj stabilnih migrantskih tokova koji se mogu svrstati u 5 „prstenova“. Oni se kreću paralelno sa kretanjem tržišta kapitala, dobara, usluga, sa protokom informacija, ali su sva kretanja kontrolisana posredstvom internacionalnih politika i mera kontrole ulaza, odnosno selekcije „poželjnih“ imigranata (kako smo videli kako onih sa vrha, mladih, visokoobrazovanih, tako i sa dna socijalne lestvice).

Prvi prsten čini severna Amerika (imigracioni tokovi teku od juga, sa Kariba, i Latinske Amerike, ali i Azije, ka severu američkog kontinenta, pri čemu su tokovi ka SAD čak pet-šest puta intenzivniji nego ka Kanadi).

Drugi krug migracije čini Zapadna Evropa, gde ponovo dominiraju „gastarbajterske migracije“ i porodične unifikacije, a migranti su pretežno poreklom iz Turske, ali i Libana i Afričkih zemalja (nekadašnjih Evropskih kolonija);

Treću zonu čine zemlje Persijskog Zaliva (od 1973.). Političke elite Zaliva su prvo težile “uvozu” Azijata – Muslimana iz Pakistana, Indije, Bangladeša, a potom su počeli da prihvataju i ne-Musliane (Vijetnam, Koreja, Filipini).

Četvrti prsten čine zemlje Azije i Pacifika: Japan, Tajvan, Južna Koreja, Hongkong, Singapur, Tajland, Malezija. Ove zemlje, slično južnoj Evropi, usled

intenzivnog industrijskog razvoja, ali nedostatka radne snage, transformisale su se od emigracionih ka imigracionim. Azija i Pacifik su specifični po velikoj disperziji u recepciji migranata u tri regije: 1) oko Australije, 2) Japana, i 3) Južne i Istočne Azije

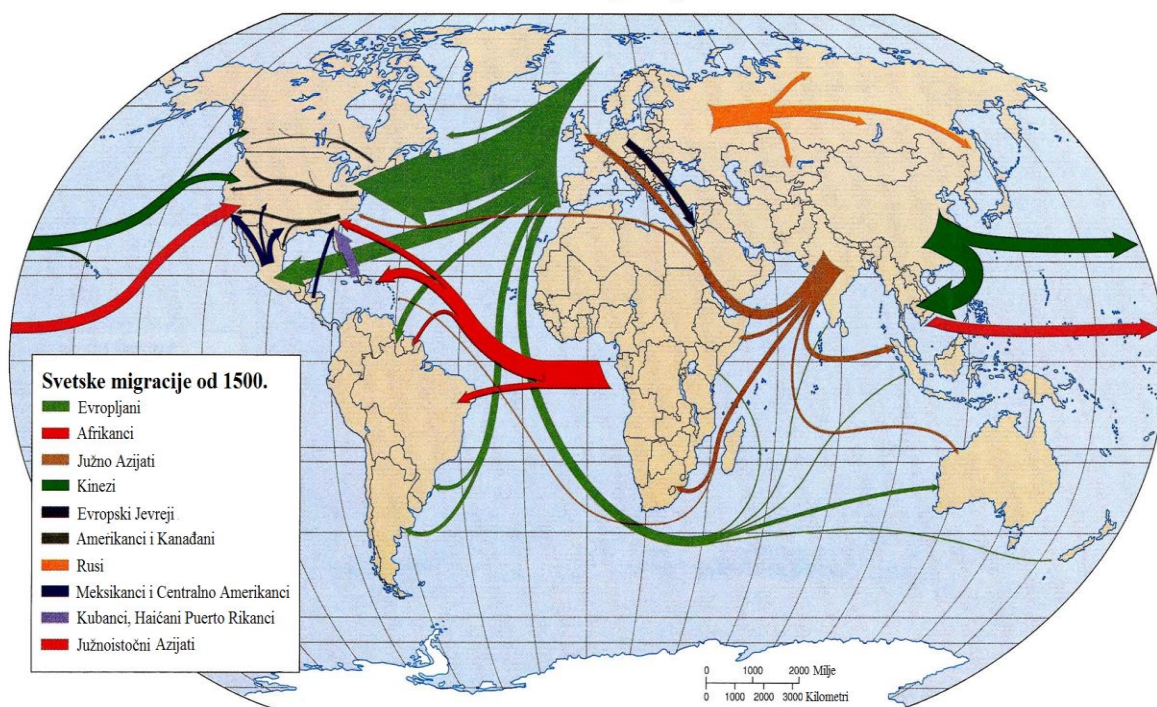
Peti region čine zemlje južne hemisfere (Argentina i južna Afrika). Argentina je jedna od najstarijih i najvećih imigrantskih populacija, zajedno sa Brazilom i Urugvajem. Ove dve zemlje beleže rapidni industrijski razvoj od 1800. – 1914./20. Tokom kasnog 19. i početkom 20. veka ove su tri zemlje formirale imigraciono jezgro sistema koji je primao tokove iz južne Evrope (13.8 miliona imigranata), a od toga se $\frac{3}{4}$ nastanilo u Brazilu i Argentini. Danas međutim ovo područje prima imigrante samo od neposrednih suseda i zemalja uključenih u tzv. MERCOSUR trgovinsku zajednicu (koju čine: Argentina, Paragvaj, Brazil i Urugvaj).

Od 1884.-1924., više od 1 miliona ne-Afrikanaca pristiglo je u Južnoafričku republiku. Posle formiranja Aparthejda registruje se nastavak tendencije podsticanja useljavanja Evropljana. Međutim, kraj ovog režima 1994., označio je i nove i drugačije migratorne tokove, u kojima veće učešće dobijaju stanovnici Afričkog kontinenta.

Nakon kratkog osvrta na istorijat međunarodnih migracija, pokušaćemo da damo jedan osvrt i na dosadašnje teorije i teorijske paradigme koje su etablirane u ovom području.

Slika 2. Međunarodne migracije 1500.-1800.

Svetske Migracije

Izvor: https://qed.princeton.edu/index.php/User:Student/World_Migrations_since_1500

6.2. Teorije o migracijama

Što se tiče teorija o migracijama, valja naglasiti da do sada nije izgrađena jedna koherentna i kompleksna zamisao koja bi obuhvatila svu složenost ovih mehaničkih i socijalnih kretanja, a koja je preko potrebna ne samo radi razumevanja ovog složenog fenomena. Reč je o ljudskom, kako pojedinačnom, tako i grupnom činu, delovanju, procesu, fazi u životnom toku i životnim tranzicijama, obrtima, koji, pak, poseduju i sledeća obeležja, to su ujedno i internacionalna, interkulturalna, politička, ekonomska, simbolička, itd., kretanja. Umesto takve jedne interdisciplinarne teorije o (međunarodnim) migracijama, postoji niz parcijalnih teorijskih paradigmi, hipoteza i u novije vreme, interpretativnih shema, koje, dakako, najčešće potiču iz ekonomije (makro, mikro pristupi), ali i humane geografije, antropologije, sociologije, demografije, psihologije, prava, političkih nauka itd.

Jedna solidna, *interdisciplinarna teorija* o migracijama, trebalo bi da odgovori na sledeća pitanja (Haas, 2008, Massey et al, 1993):

1. Koji strukturni faktori pokreću migrante na strani zemalja porekla?
2. Koji strukturni faktori stvaraju potrebu za uslugama migranata na strani zemlje prijema?
3. Koje socijalne i ekonomske strukture nastaju u vezi sa međunarodnim migracijama i kako one povratno utiču na migracije?
4. Kako nacionalne vlade odgovaraju ili bar pokušavaju da odgovore na tokove kretanja ljudi i koliko su u tome efikasne?

U savremenom dobu globalizacije svedoci smo *dva bitna* pomaka u međunarodnim migracijama. Prvo, u prostornom smislu, najveće zemlje prijema (SAD, Australija, Kanada, Japan) ne dobijaju više migrante iz Evrope, već pretežno iz tzv Trećeg sveta, Azije, Afrike i Latinske Amerike. Evropa se od završetka Drugog svetskog rata, od područja emigracije pretvorila u imigracionu zonu, a to se posebno odnosi na njen južni deo, koji je tradicionalno regrutovao emigrante. Evropski imigranti stižu pretežno sa severa Afrike i sa Srednjeg i Bliskog Istoka (Liban). Raspad Sovjetskog Saveza i komunističkog bloka, pokrenuo je nove interkontinentalne migracije u Evropskoj Uniji. Tako dok su Kinezi zaista postali pokretljiviji u internacionalnim okvirima, bivši građani SSSR uglavnom su se vratili u zemlje svoga porekla (Nemačku, Poljsku, Izrael) odnosno novoformirane, nezavisne države (Gruziju, zemlje Zajednice nezavisnih država), pa umesto straha od njihovog masovnijeg pohoda na zapad, ka EU, ove su emigracije okarakterisane kao pretežno etnocentrične (Coleman, 2005). Drugo, u konceptualnom smislu pogled na internacionalne migracije se stalno „klacka“ od optimizma 1950-ih i 1960-ih, kada su one prepoznate kao značajan faktor razvoja zemlje porekla, pre svega zbog ogromnog priliva doznaka, koje, pored ostalog, rasterećuju direktne strane investicije, smanjuju pritisak na međunarodne programe pomoći, posebno u uslovima kada se globalna svetska ekonomija suočava sa permanentnim krizama. Tokom 70-tih i 80-tih godina XX veka nastupa pesimizam oličan u neo-marksističkim i strukturalističkim debatama, da bi od 1990-tih ponovo prevladao umereni optimizam u shvatanjima o transnacionalnom karakteru internacionalnih migracija (cirkularna

kretanja) i rađanja novih, transkulturnih identiteta njenih aktera, koji su „i tamo i ovde“, tj u stalnom pokretu između zemlje prijema i zemlje porekla.

Sve ove promene naučnog pogleda i politika odražavaju mene kroz koje je prolazila sama socijalna teorija, pri čemu od 1990-tih nastupa faza umereno optimističkih, disciplinarno hibridnih, postmodernističkih pristupa, kojima se, pre svega, teži pomirenju strukture i akcije, društvenih okvira i individualnih ponašanja, (tabela 3), (Haas, 2009).

Tabela 3. Glavne faze u razvoju istraživanja migracija i razvoja i odgovarajućih politika		
Period	Naučna zajednica	Polje politike
Do 1973.	Optimizam u pogledu veze migracije i razvoja	Razvojni optimizam, transfer znanja i kapitala od strane migranata će pomoći razvojnem uzletu („take off“) zemlje porekla
1973.-1990.	Pesimizam u pogledu veze razvoja i migracija	Rastući skepticizam, zabrinutost oko „odliva mozgova“, posle toga pokušaji sa politikama povratka emigranata i integracije u zemlje prijema. Migracije izlaze izvan vidokruga razvoja.
1990.- 2001.	Novo prilagođavanje suptilnijim uvidima pod uticajem empirijskih rezultata (NELM, stanovište kvaliteta života, transnacionalizam)	Očuvanje skepticizma, pooštrevanje imigracionih politika
Posle 2001.	Proliferacija publikacija, pomešani, ali generalno pozitivni tonovi	Porast optimizma u vezi razvoja i migracija, pod delovanjem rasta doznaka, i iznenadni zaokret u gledištima, „brain gain“, uključivanje dijaspora
<i>Izvor: Haas, H, (2009:2)</i>		

U opštoj literaturi o migracijama uobičajena je podela na *šest* glavnih teorijskih artikulacija međunarodnih migracija (Massey, D., J. Arango, G., Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino, J.E. Taylor, 1993, Massey, 1993, Haas, 2009): 1) neoklasična (makro) ekonomska teorija; 2) neoklasična ekonomska (mikro) teorija; 3) Nova ekonomika

(radnih) migracija (NELM); 4) Teorija dualnog tržišta rada; 5) Svetskosistemi pristup; 6) Kumulativna kauzalnost.

Ekonomске teorije se pretežno bave uzrocima kretanja i pokušavaju da odgovore na pitanje zašto se ljudi odlučuju na migraciju. Kao osnovni pokretači još od klasičnih, Ravenštajnovih zakona o migracijama, s kraja 19. i početka 20. veka (up: Bobić, 2007), pa do danas (Harris and Todaro, 1970, Todaro, 1976, Lewis, 1954), navode se razlike u platama i mogućnostima zaposlenja među različitim zemljama. Todaro posebno naglašava i troškove migracije, povezane sa razdaljinom koju treba preći, zatim informacije koje treba prethodno prikupiti, gustinu naseljenosti zemlje (područja) porekla odnosno prijema, kao važne pokretače, itd. Iz svih tih nužnih pretpostavki proizlazi da migranti ne mogu poticati iz najsiromašnijih slojeva, odnosno marginalizovanih društvenih grupa.

Makroekonomske teorije su starijeg porekla i njihovi zastupnici tvrde da su radne migracije povezane sa ekonomskim razvojem, te da internacionalne migracije nastaju usled prostornih dispariteta u ponudi i potražnji rada. Radnici odlaze iz država sa niskim u one sa visokim platama. Tokom vremena, ponuda radne snage se smanjuje, plate počinju da rastu i u manje razvijenim zemljama, koje su napustili viškovi radnika, a u zemljama destinacije dolazi do opadanja tražnje i do snižavanja plata. Istovremeno, dok se rad seli iz slabije ka više razvijenim područjima, obrnuto, u zemlje porekla migranata stiže strani kapital, investitori, menadžeri, administracija, tehničari, u potrazi za novim tržištima, sirovinama, jeftinom radnom snagom. Tako rad i kapital idu u suprotnim smerovima. Prema tome, neoklasični ekonomisti smatraju da su međunarodne migracije podstaknute razlikama u dohocima između država i regiona, te da se politikama koje teže eliminaciji tih dispariteta može delovati na smanjenje odliva ljudi. Neoklasičari su skrenuli pažnju da treba razlikovati kretanje nekvalifikovane od visokokvalifikovane radne snage (visokog humanog kapitala), jer su njihovi obrasci kretanja, očekivanja od migracije, ulaganja i zadovoljstva od postignutih ciljeva, bitno različiti. Takođe, međunarodna ekonomska tržišta su osnovni regulatori tokova rada i kapitala, dok ostala tržišta imaju manje značajnu ulogu (tržišta kapitala, nekretnina, osiguranja, finansijska i sl). Otuda sledi zaključak da politike treba usmeravati na preoblikovanje tržišta rada zemalja prijema odnosno porekla.

Neoklasične mikroekonomske teorije su pandan makro teorijama, s tim što se veća pažnja usmerava na pojedinca. Pojedinci su ti koji donose odluke o migraciji, na bazi procene gubitaka i dobitaka, a međunarodne migracije su oblik investiranja u ljudski ili humani kapital (Todaro, 1976, 1989; Todaro and Maruszko, 1987). Geografska mobilnost podrazumeva određene nužne investicije, plaćanje troškova putovanja, trošenje prethodno stvorenih ušteda/fondova, koji će pojedincu omogućiti egzistenciju dok se ne snađe, pronade zaposlenje, obezbedi stan i tsl. Zatim, potrebno je vreme za učenje ili usavršavanje stranog jezika, upoznavanje sa kulturom, običajima, savlaganje psiholoških i interpersonalnih barijera u stranoj sredini, prevazilaženje psiholoških troškova odvajanja od svoje porodice i lokalnog okruženja, razna ulaganja u kontakte u novoj sredini, itd. Zato bi, po zagovornicima ove teorije, politički odgovor trebalo usmeriti na pospešivanje zaposlenosti u zemlji porekla, na porast produktivnosti, rast dohodaka, kao i smanjenje psihološke cene emigracije, za one za koje je to opcija izbora.

Nova ekonomika (radne) migracije (NELM), (Stark and Levhari, 1982; Stark, 1984, 1991, Taylor, 1986) pomera fokus sa odluke pojedinca na odlučivanje i interakcije unutar porodice i domaćinstva. Naime, predstavnici ovog gledišta tvrde da je domaćinstvo, a ne izolovana individua – jedinica ili zajednica koja kontroliše rizike svoga življenja i u tom smislu aktivira različite strategije. Osnovna strategija domaćinstva jeste diverzifikacija investiranja humanog kapitala, porodičnog rada i resursa. To znači, da u ukoliko grupa proceni da je to za njen opstanak i blagostanje najbolje, jedan član će se specijalizovati u radu u lokalnoj ekonomiji, dok će se drugi možda uputiti na međunarodno tržište rada. Iz zemlje destinacije on/a će slati doznake, čiji je značaj krucijalan u nerazvijenim zemljama, sa nestabilnim tržištem rada, slabom ekonomijom, niskom zaposlenošću, odsustvom socijalnih programa, odsustvom osiguranja od nezaposlenosti, bolesti i drugih rizika. Nerazvijene zemlje, kao i one u tranziciji, tj., u procesu globalnih integracija, uključivanja u svetski kapitalizam i tržišnu privredu, susreću se sa brojnim preprekama tj., oskudicama i siromaštvom koje ne samo da ugrožava opstanak domaćinstva, nego sprečava ulaganja (u poljoprivredu, proizvodnju, potrošnju, kulturu). Nasuprot njima, u razvijenim zemljama, bankarski sistem je zdraviji, postoji tržište kapitala, pa u slučaju potrebe za investiranjem ili za svežim kapitalom, postoji mogućnost zaduživanja, ne samo za najbogatije, već i za šire

slojeve stanovništva. U poljoprivrednoj delatnosti uveden je sistem premija osiguranja za slučaj kraha žetvi ili šteta nastalih usled slabe žetve, elementarnih nepogoda ili nerodnih godina, kao i u slučaju bolesti člana koji svojim radom izdržava porodicu i tsl. Te mnogobrojne funkcije ekonomije i države, koje faktički nedostaju nerazvijenim društvima, podmiruju se upravo prilikom doznaka od radnika iz inostranstva. Doznake su veliki izvor svežeg kapitala, koji se može plasirati u modernizaciju poljoprivrede (kupovinu mašina, novih tipova semena, irigaciju i tsl), zatim gradnju novih objekata, ličnu potrošnju, obrazovanje dece i tsl.

Autori NELM-a ističu da je za domaćinstvo, međutim, važna ne samo visina, već i struktura i izvor dohodaka. Porodica će poslati svoga člana u inostranstvo, ne samo radi uvećanja apsolutnog, već i relativnog nivoa zarade. Doznake služe da se smanji relativno siromaštvo u odnosu na druge porodice iz okoline, tj u odnosu na referentnu grupu. Naime, ako je neko iz lokalne zajednice već otišao u inostranstvo i na taj način omogućio svojoj porodici sigurniji život, viši socijalni položaj, veća ulaganja, potrošnju, itd, onda će porodica ne-migranata takođe poželeti da nešto preduzme, kako bi smanjila svoju relativno lošiju socijalnu poziciju. Referentne politike, bazirane na ovih teorijskih uvidima odnose se na razvijanje ostalih tržišta, osiguranja: u poljoprivredi, zatim, tržišta novca, bankarskog sistema, kao i socijalnih programa (u slučaju nezaposlenosti, bolesti i dr).

Različito od prethodnih konceptualizacija, *teorija dualnog tržišta rada* (Piore, 1979), ne govori o poreklu i prirodi međunarodnih migracije, već o nečemu sasvim drugom. Zastupnici ovog gledišta smatraju da međunarodne migracije potiču iz radnih zahteva koji su intrinzično povezani sa prirodom samih modernih industrijskih društava i ekonomija (Massey et al, 1993:440). Piore, njihov napoznatiji pobornik (Piore, 1979) naglašava delovanje „pull“ faktora u zemlji destinacije, tj hroničnu i stalnu potrebu za stranim radnicima, bez obzira na ekonomske cikluse uspona i pada svetskog sistema. Ova permanentna „netašica“ potiče iz četiri osnovne osobine razvijenih društava i ekonomija: 1) strukturne inflacije; 2) motivacionih problema; 3) ekonomskog dualizma; 4) demografije ponude radne snage;

Kod strukturne inflacije reč je o specifičnim vezama plata i socijalnih statusa, odnosno hijerarhija. Ljudi ne obavljaju zanimanje samo radi materijalne koristi (zbog

materijalne nadoknade) već i stoga što profesija ima određena pripisana socijalna značenja (ugled). Visina plate određuje i hijerarhiju socijalnih statusa i prestiža. No, prestiž pripada višim delovima socijalne lestvice zanimanja. Oni na dnu (vozači gradskog prevoza, manuelni radnici, domaća posluga) rade da bi se izdržavali, a ne radi socijalne promocije. Ipak, migranti koji rade poslove sa dna socijalne hijerarhije primaju plate koje su značajno veće u odnosu na onu koju bi imali u zemlji porekla, a pošto se ne osećaju građanima destinacije, već zemlje svoga porekla, takva novčana primanja im obezbeđuju viši socijalni status u svojoj sredini, čime oni stiču veće poštovanje i u svojoj referentnoj grupi (srodnika, suseda, lokalne zajednice).

Motivacijski problemi za radnu snagu zemalja destinacije nastaju iz te veze dohotka i prestiža. U imigracionim područjima uvek će postojati potreba za radnicima sa dna socijalne lestvice, a lokalni poslodavci ni na koji način ne mogu privoleti radnu snagu iz svoje sredine da obavlja poslove koji služe pukom opstanku (radnici u automobilskoj industriji u Evropi, u poljoprivredi, ugostiteljstvu, itd).

Ekonomski dualizam se odnosi na bifurkaciju tržišta rada i kapitala u modernim ekonomijama. Moderni industrijski društveni sistemi podrazumevaju primarni, kapitalno intenzivni primarni sektor tržišta rada, u kome je radna snaga skupa, humani kapital preduzeća se stvara dugotrajno, velikim ulaganjem u ljude, njihovo usavršavanje, te su za obavljanje radnih aktivnosti potrebni specifična znanja i veštine. Vlasnici kapitala su prisiljeni da ulažu u radnu snagu, što podrazumeva i plaćena odsustva (godišnje odmore, slobodni dani, bolovanja). U sekundarnom, radno intenzivnom sektoru, poslovi su povremeni, sezonski i nestalni, a rizik od nezaposlenosti ili prestanka potrebe za radom snose sami zaposleni (recimo u: komunalnim delatnostima u velikim gradovima, radnici u trgovini, prodavci, poljoprivredni radnici, moleri, farbari, itd). Zato su u sekundarnom sektoru, plate niske, uslovi rada nepovoljni, nema prospekta za napredovanjem, te se domaća radna snaga teško može privući u ovako segmentiranom tržištu rada.

Demografija ponude radne snage se ispoljava preko *tri* fundamentalna sociodemografska faktora, koja su izazavala krupne promene u tipovima zaposlenosti:

- *Porast ženske zaposlenosti*, pri čemu su žene prešle put od nekadašnjeg rada za platu, koji ima značenje dopunskog dohotka, tj od privremenih poslova (do udaje i rađanja), na one poslove sa viših pozicija, koji imaju karijerne izgleda;
- *Porast razvoda brakova*, trend koji podrazumeva da se svako danas mora starati o sebi, a razvod često podrazumeva da žena ostane sama sa detetom (decom);
- *Opadanje fertiliteta*, podstaknuto, pored ostalog i širenjem formalnog obrazovanja, pa i doživotnog usavršavanja prema zahtevima radnog mesta.

Imigranti tako popunjavaju poslove koji su tradicionalno držale žene i mladi (maloletnici). Mladi su takođe ranije više obavljali slabije plaćene poslove, stičući dopunski prihod, džeparac, tokom studiranja i radi podmirivanja nekih svojih dodatnih troškova. U prestižnom smislu to im nije smetalo jer su se identifikovali sa statusom svojih roditelja, a ne tih poslova, pripremajući se da zauzmu mnogo bolje i više položaje u budućnosti.

Prema tome, problemi (radne) motivacije i strukturne inflacije, koji su inherentni savremenim radnim hijerarhijama, zajedno sa segmentisanim tržištem dualne ekonomije u kapitalizmu, stvaraju *stalnu potrebu* za radnom snagom koja pristaje da radi i pod neodgovarajućim okolnostima.

5. *Teorija svetskih sistema* (Wallerstein, 1974) ukazuje da međunarodne migracije nisu povezane sa bifurkacijom tržišta rada nacionalnih ekonomija, već sa uslovima na svetskom tržištu rada i kapitala, što se dešava negde od 16. veka pa sve do danas (Castells, 1989, Sassen, 1988, itd). Prodor kapitalističke ekonomije u periferijske (ne-tržišne) zemlje stvara mobilnu populaciju, koja teži da migrira ka razvijenim ili zemljama centra (Zapadna Evropa, Severna Amerika, Okeanija, Japan), čime se zemlje poluperiferije (kao što je slučaj i sa balkanskim, odnosno zemljama centralne i istočne Evrope u tranziciji) postepeno integrišu u jedinstveni, svetski tržišni sistem. To se dešava danas kroz širenje kapitala (neokolonijalizam), a zapravo je identično periodu merkantilnog kapitalizma i ekspanziji Evropljana u zemlje Afrike, Latinske Amerike, Okeanije tokom u periodu 1500.-1800. (up: sliku 1). Tako i migranti iz Alžira i zemalja Magreba dolaze u Francusku, iz Komonvelta u Veliku Britaniju, iz Afrike u Holandiju,

itd. Vlasnici kapitala odlaze u siromašne zemlje trećeg sveta podstaknuti željom za većim profitom i bogatstvom, tražeći zemlju, sirovine, radnu snagu, nova tržišta za plasman svojih roba i usluga. Te akcije im omogućavaju kako nacionalne vlade, tako i lokalne, slabe političke elite, prozapadno orijentisane, koje ollašavaju dolazak stranog kapitala. Podrivanju nacionalnih tržišta i imperijalizmu globalizujućeg kapitalizma doprinosi i ideološke veze, reklamne kampanje, filmovi, medijske kampanje u zemljama porekla migranta, koje promovišu zapadnu kulturu, sistem vrednosti, estetske i druge navike, stilove života, način kako da se provodi dokolica odnosno slobodno vreme. Najzad, tu je i značaj uticaj globalnih gradova. Kao što smo napred rekli, iz tih centara moći, kapitala i medijsko ideoloških uticaja, vode se svi „konci“ globalne ekonomije, tamo su skoncentrisani: bankarstvo, finansijska tržišta, administracija, vodeće profesije, usluge (Castells, 1989, Sassen, 1991). U njima se stvara jaka tražnja za nekvalifikovanim radnicima, a domaća radna snaga, čak i kada je slabo obrazovana, odbija te poslove, koje drže imigranti, obojeni, i tako se perpetuita potreba za njima. U gradovima tako ostaje elita moći, koji drže dobro plaćena i prestižna radna mesta, a ostali domaći poslenici srednjih pozicija i finansijske moći, migriraju iz većih u manje urbane centre Zapada. Iz ove teorije gotovo da je teško izlučiti bilo kakve političke mere koje bi uticale na harmonizaciju međunarodnih migracija, budući da su migracije jedna od osnovnih sistemskih poluga svetskog kapitalizma, što je, donekle, slučaj i sa prethodne dve teorije (NELM-a i dualne ekonomije).

6. *Održavanje međunarodnih migracija (kumulativna uzročnost)*, (Myrdal, 1957). Ovde je reč o paradigmatima koje objašnjavaju kako se migracije stalno iznova obnavljaju, nezavisno od ekonomskih okolnosti, individualnih karakteristika, političkih mera, promenjenih uslova, pa i kriza u zemljama prijema/porekla. Reč je o teorijama: socijalnog umrežavanja, institucionalizaciji i kumuliranja faktora (uzročnosti).

Teorija socijalnih mreža (emigranata) govori o složenim interpersonalnim vezama među onima koji su već napustili zavičaj i onima koji još nisu (a možda i uopšte neće), kako u zemlji destinacije, tako i porekla. To su veze prijateljstva, srodstva, braka, susedstva, etničkih, konfesionalnih i drugih korena. Uspostavljanje mreža povećava verovatnoću da će doći do novih kretanja jer se na taj način smanjuju troškovi:

pribavljanja informacija, rizika pokreta i snalaženja u novoj sredini, prilagođavanja, traženja posla, stana, socijalnih konatakata, iskustava sa poslodavcima i tsl.

Institucionalna teorija vezuje se, s jedne strane, za širenje ilegalnih imigracija, uključujući i nedozvoljenu trgovinu (pretežno ženama i decom). Ove akcije se institucionalizuju u meri u kojoj se podižu barijere za legalan ulazak i boravak većeg broja stranaca, a angažuju se razne humanitarne, nevladine organizacije, pojedinci i grupe građana, koje pomažu strancima i njihovim porodicama da se integrišu, podržavaju ih da se odupru pritiscima imigracionih vlasti, brinu o njihovim ljudskim pravima, savetuju ih, obezbeđuju prenoćište, zdravstvene i socijalne usluge, pravnu pomoć, razne praktične savete itd.

Kumulativna uzročnost ima smisla „što svaki akt migracije menja društveno okruženje unutar koga se donosi odluka o migraciji, tako da se povećava verovatnoća budućih kretanja“ (Massey, et al, 1993:451). U tom pogledu deluje sledećih 6 faktora: distribucija dohotka; razmeštaj zemlje; organizacija poljoprivredne proizvodnje; kultura; regionalna distribucija humanog kapitala; društveno značenje rada („immigrant jobs“). Za osobe koje se odluče ili čija porodica profitira od migracije, ona predstavlja kanal ne samo podizanja ekonomskog blagostanja domaćinstva, već i smanjenja opšteg i relativnog siromaštva, mogućnost da se izvrši ukрупnjavanje poseda, modernizuje poljoprivredna proizvodnja, uvedu nove tehnologije, zatim da se implementiraju naučno ispitane nove vrste semena, poveća produktivnost, a da se kapital i višak profita plasira u nove delatnosti, obrazovanje dece, zapošljavanje lokalne radne snage, proširenje spektra aktivnosti iz domena slobodnog vremena, itd. U tom smislu, ova paradigma u sebe uključuje tj kumulira sve prethodne uzroke iniciranja migracija, objašnjavajući da je migracija u punom smislu reči *rite de pasage* ili životna prekretnica.

Na stranama koje slede pozabavićemo se fenomenima, koji su direktno povezani sa migracijama. To su starenje stanovništva, koje se, naročito, pojačava u onim ekonomijama i društvima, gde je veliki odliv stanovništva, ka razvijenijim sredinama i regionima sveta. Drugo, biće reči i o socijalnim, populacionim i drugim politikama prema stanovništvu, koje zahtevaju stalno menjanje i prilagođavanje, u skladu sa izmenjenim demografskim režimima razvijenog sveta, da bi se uspostavio što harmoničniji odnos

stanovništva i resursa, ekonomije i populacije u uslovima intenziviranog starenja, krajem 20. i početkom 21. veka.